

Η ψυχολογική προσέγγιση της μεταμφίεσης

Η περίοδος της αποκριάς είναι μια από τις πιο αγαπημένες γιορτές για μικρούς και μεγάλους, γιατί είναι η στιγμή που όλοι μπορούν να ξεφαντώσουν και να γλεντήσουν, χωρίς αναστολές και περιορισμούς. Αυτό είναι ακριβώς και το σημείο που διαφοροποιεί την Αποκριά από οποιαδήποτε άλλη γιορτή, η ευκαιρία δηλαδή να εκφραστεί μια **βαθύτερη ανθρώπινη ψυχολογική ανάγκη**, αυτή της **μεταμφίεσης**.

Οι άνθρωποι από τα βάθη των αιώνων έχουν την ανάγκη να μεταμφιέζονται. Οι γιορτές προς τιμή του θεού Διόνυσου περιελάμβαναν τελετές στις οποίες οι άνθρωποι μεταμφιέζονταν σε σάτυρους και συμπεριφέρονταν προκλητικά, κάτι που δεν μπορούσαν να κάνουν σε άλλες περιόδους του χρόνου, γιατί θα θεωρούνταν προσβλητικοί. Οι τελετές αυτές είχαν ως σκοπό την ελεύθερη έκφραση των ερωτικών σκέψεων και επιθυμιών. Η μεταμφίεση λοιπόν λειτουργούσε σαν μια προστατευτική 'πανοπλία', κάνοντας τους ανθρώπους να νιώθουν ασφαλείς ότι δεν θα αναγνωριστούν οπότε και δεν θα κατακριθούν για τη συμπεριφορά τους.

Σήμερα η μεταμφίεση είναι συνώνυμη με το καρναβάλι και αποτελεί τον καλύτερο τρόπο να κρύψει κανείς τον εαυτό του, κυριολεκτικά και συμβολικά. Η ψυχολογική μας ταυτότητα έχει δύο πλευρές, τη φαινομενική και την κρυμμένη, τη λανθάνουσα, οτιδήποτε υπάρχει κάτω από την επιφάνεια. Η μεταμφίεση μας δίνει τη δυνατότητα να αποδράσουμε από τους κοινωνικούς περιορισμούς και να παίξουμε έναν άλλο ρόλο, τελείως διαφορετικό από τη φαινομενική μας πλευρά. Θέλουμε να κρύψουμε τη φαινομενική μας εικόνα, το κοινωνικό μας προφίλ και να φανερώσουμε με ασφάλεια ό,τι δεν τολμούμε να εκφράσουμε στην καθημερινότητα. Έτσι, όταν μεταμφιεζόμαστε αφήνουμε τα ένστικτά μας και τον εαυτό μας σε ελευθερία για να μπορέσουμε να εκφράσουμε εσωτερικές αλήθειες, τις οποίες είτε κρατάμε καλά κρυμμένες, είτε βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση, χωρίς εμείς να το γνωρίζουμε. Η επιλογή του ρόλου αυτού μπορεί να σχετίζεται με τα βιώματά μας, τις κρυφές μας επιθυμίες, τους φόβους μας και την περιέργειά μας για το πώς θα ήταν αν ήμασταν κάτι άλλο από αυτό που είμαστε. Η μεταμφίεση, έστω και για λίγο, δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να ξεφύγει από τη ρουτίνα της καθημερινότητας, να απελευθερωθεί από τους κοινωνικούς αυστηρούς κανόνες και να πετάξει την 'άλλη μάσκα', αυτή που φορά στην καθημερινότητά του υποδύοντας συχνά άκαμπτους για τη ζωή του ρόλους.

Ένας άντρας που τις Απόκριες μεταμφιέζεται σε γυναίκα, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι θα επιθυμούσε να ήταν γυναίκα, αλλά ίσως ότι θα ήθελε έστω προσωρινά να απελευθερωθεί από τους αυστηρούς κανόνες που η κοινωνία του έχει επιβάλει για να δείχνει και να είναι ένας 'σωστός άντρας'. Ίσως πάλι να θέλει να ξεφορτώσει αυτό το βαθιά ριζωμένο φόβο της ομοφυλοφιλίας, έναν αιώνιο φόβο ο οποίος κατατρέπει τους περισσότερους άνδρες καθώς βρίσκονται πολιτισμικά εγκλωβισμένοι μέσα στην ταυτότητα του φύλου τους. Μια γυναίκα που επιλέγει να ντυθεί πόρνη, δε σημαίνει ότι εκφράζει την καταπιεσμένη της επιθυμία να γίνει πόρνη. Εκφράζει περισσότερο τις καταπιεσμένες της σεξουαλικές ανάγκες που δεν έχει καταφέρει ως τώρα να ικανοποιήσει.

Η μεταμφίεση λειτουργεί ως ένα μέσο έκφρασης των φόβων μας και των βιωμάτων μας. Για παράδειγμα, κάποιος που φοβάται το θάνατο, μπορεί να επιλέξει να μεταμφιεστεί σε Χάρο ή σε πεθαμένο, προκειμένου να επεξεργαστεί το φόβο του και να τον ξεφορτώσει. Άλλος μπορεί να αποφασίσει ότι δεν θα μεταμφιεστεί ποτέ στη ζωή του, επειδή στα παιδικά του χρόνια έζησε μια τρομακτική εμπειρία την περίοδο της Αποκριάς. Άλλος μπορεί να επιλέξει μεταμφιέσεις που από παιδί επιθυμούσε, όμως δεν τον άφηναν οι γονείς του.

Υπάρχουν άνθρωποι που δεν θέλουν να μεταμφιέζονται γιατί νιώθουν ότι γελοιοποιούνται μπροστά στους άλλους, ή ότι οι μεταμφιέσεις είναι για τα μικρά παιδιά και όχι για τους μεγάλους. Με την άρνησή τους αυτή όμως, στην ουσία λένε ότι δεν αντέχουν να εκθέσουν μπροστά σε ένα κοινό που τους γνωρίζει, τις βαθύτερες και κρυφές τους ανάγκες και επιθυμίες. Μια μεταμφίεση είναι απειλητική για το 'εγώ' τους, καθώς οι άνθρωποι αυτοί αισθάνονται ότι μειώνεται η αυτοπεποίθησή τους και εξευτελίζεται η εικόνα τους. Έτσι, συχνά βλέπουμε σε μασκέ πάρτι ανθρώπους να εμφανίζονται με τα καθημερινά τους ρούχα και να αδυνατούν να επικοινωνήσουν με τους υπόλοιπους που είναι μεταμφιεσμένοι. Είναι σα να υψώνεται ένα τείχος ανάμεσά τους, φέρνοντας αντιμέτωπους δυο διαφορετικούς κόσμους: το φανταστικό με την πραγματικότητα.

Η μεταμφίεση είναι ένας τρόπος να επικοινωνήσουμε με τους άλλους κάτω από διαφορετικό επίπεδο, αποκαλύπτοντας τις κρυφές πτυχές της προσωπικότητάς μας, μέσα σε ένα πολιτισμικά αποδεκτό πλαίσιο που μας επιτρέπει να προσεγγίζουμε τους άλλους αλλά συγχρόνως να τους επιτρέπουμε και να μας πλησιάζουν. Ακόμη κι όταν καλύπτουμε το πρόσωπό μας με μια μάσκα, το σώμα εκφράζει μέσα από την κίνηση συναισθήματα και εκπέμπει μηνύματα που λειτουργούν ως μέσο επικοινωνίας με τους ανθρώπους γύρω μας. Μια ομάδα μεταμφιεσμένων θα μπορούσε να περιγραφεί σαν ένα θεατρικό παιχνίδι, στο οποίο το κάθε άτομο παίζει το ρόλο της επιλογής του και αλληλεπιδρά στην ομάδα με διάφορους τρόπους. Αναμφίβολα πρόκειται για ένα παιχνίδι επικοινωνίας.

Πολλοί άνθρωποι επιλέγουν τρομακτικές μεταμφιέσεις για να σοκάρουν τους γύρω τους. Η μεταμφίεση σε έναν Δράκουλα ή ένα φρικιαστικό τέρας για παράδειγμα, σκοπό έχει τόσο να τρομάξει τους άλλους, όσο και να τραβήξει την προσοχή τους. Ο ενήλικας που επιλέγει τρομακτικές μεταμφιέσεις, πέρα του ότι πιθανότατα να φοβάται και ο ίδιος (!), αυτό που στο βάθος επιθυμεί είναι να νιώσει δυνατός, να προκαλέσει δέος, να επιβληθεί στους άλλους, να τους εξουσιάσει με το φόβο και να συγκεντρώσει τα φώτα της δημοσιότητας πάνω του. Το μήνυμα που εκπέμπει είναι σαφές: ασχοληθείτε μαζί μου, είμαι φοβερός! Για τα παιδιά, οι τρομακτικές μεταμφιέσεις των ενηλίκων τους δημιουργούν έντονο φόβο. Τα μικρά παιδιά δεν μπορούν να κατανοήσουν τις αλλαγές που σχετίζονται με τις μάσκες και τα κοστούμια. Επειδή δεν έχουν ωριμάσει ακόμη γνωστικά, τα μικρά παιδιά δεν μπορούν να καταλάβουν ότι όταν οι άλλοι αλλάζουν μορφή, στο βάθος παραμένουν οι ίδιοι. Έτσι, ένα παιδί 2 ετών θα φοβηθεί πολύ αν δει το γονιό του με τρομακτική μεταμφίεση, γιατί δεν μπορεί να κατανοήσει ότι κάτω από τη μάσκα παραμένει ο ίδιος ο γονιός του όπως τον ξέρει. Τα μικρά παιδιά συνήθως επιλέγουν τρυφερές και χαριτωμένες μεταμφιέσεις όπως μικρά ζωάκια, ήρωες από καρτούν, και σε λίγο μεγαλύτερες ηλικίες τα μεν αγόρια επιλέγουν θαρραλέους ήρωες τα δε κορίτσια πριγκίπισσες και γυαλιστερές ηρωίδες των παραμυθιών. Τα κοινωνικά στερεότυπα κάνουν εδώ έντονη την παρουσία τους με την επιλογή αγορίστικων και κοριτσιίστικων ρόλων. Τα αγόρια καλούνται να παίξουν το ρόλο του δυνατού και του θαρραλέου άντρα, τα κορίτσια βεβαίως της λεπτεπίλεπτης, ευαίσθητης και εύθραυστης γυναικείας φύσης. Πολλοί γονείς τρομοκρατούνται όταν ο μικρός γιος τους ζητά να μεταμφιεστεί σε γυναικεία φιγούρα. Αυτό που φοβούνται οι γονείς είναι μήπως το παιδί τους έχει ομοφυλοφιλικές τάσεις, οπότε και του απαγορεύουν να επιλέξει κοριτσιίστικη στολή. Αν τα μικρά αγόρια επιθυμούν μεταμφιέσεις του αντίθετου φύλου, αυτό μπορεί να εκφράζει την ανάγκη τους να νιώσουν συναισθηματικά φορτισμένα και ευάλωτα, με τον ίδιο τρόπο που και ένα κορίτσι θα διαλέξει μια αγορίστικη μεταμφίεση για να αισθανθεί περισσότερο δυνατό. Όταν ο

γονιός απαγορεύει στο παιδί του μια τέτοια επιλογή, τότε το εμποδίζει να εκφράσει μια βαθύτερη ανάγκη του. Αν ένα παιδί έχει ομοφυλοφιλικές τάσεις, αυτό μπορεί να φανεί από μια σειρά συγκεκριμένων συμπεριφορών του και όχι από μια επιλογή μεταμφίεσης και μόνο. Αυτό που πρέπει περισσότερο να προσέξουν οι γονείς είναι το μήνυμα της μεταμφίεσης των παιδιών τους. Βίαιες, ρατσιστικές μεταμφιέσεις με σαδιστικές συμπεριφορές, με επικίνδυνα όπλα, καλό είναι να προβληματίζουν τους γονείς και να αποτελούν έναυσμα για μια συζήτηση με τα παιδιά τους.

Η αποκριάτικη μάσκα επειδή κρύβει το πρόσωπό μας, δίνει τη δυνατότητα στο σώμα να 'μιλήσει' και να εκφράσει μέσα από την κίνηση εσωτερικές αλήθειες που στην καθημερινότητά μας είναι καλά κρυμμένες. Η μάσκα λειτουργεί προστατευτικά σε περίπτωση που ο άλλος απορρίψει την εικόνα που του προβάλλουμε. Αυτή η απόρριψη πονάει λιγότερο γιατί αυτός που μας απορρίπτει δεν γνωρίζει ποιοι είμαστε. Το ερώτημα που γεννιέται είναι: Μάσκες φοράμε μόνο τις απόκριες; Σύμφωνα με τον Carl G. Jung, ιδρυτή της αναλυτικής ψυχολογίας, ο άνθρωπος μέσα του παλεύει με δυο αντίθετες εσωτερικές δυνάμεις, το **προσωπείο** (persona) που δείχνουμε καθημερινά στους άλλους και τον **ατομικό εαυτό** (σκιά) που εκφράζει τη μυστική πλευρά του εαυτού μας και που δεν μας είναι εύκολο να αποκαλύψουμε στους άλλους. Η Persona είναι η προσωπικότητα που εκφράζουμε στους άλλους μέσα από την κοινωνική μας 'μάσκα', το επάγγελμά μας, τα έθιμα, τα πρέπει, τα ταμπού, κλπ. Αν οι άνθρωποι δώσουν μεγαλύτερη αξία στην persona, κινδυνεύουν να χάσουν την αίσθηση του εαυτού τους και να μην ξέρουν ποιοι τελικά είναι. Κατά τον Jung, η ιδανική κατάσταση είναι να μπορέσει ο άνθρωπος να κρατήσει ισορροπία και αρμονία ανάμεσα στις δυο αυτές συγκρουόμενες δυνάμεις του εαυτού του.

Δυστυχώς όμως, αυτό που τελικά παρατηρείται έντονα στις μέρες μας είναι ότι οι άνθρωποι ταυτίζουν το προσωπείο με το πρόσωπό τους. Αυτό που επικρατεί σήμερα δεν είναι το ποιος είσαι αλλά το ποιος δείχνεις ότι είσαι. Οι ρόλοι που πολλοί άνθρωποι υποδύονται, προκειμένου να είναι αποδεκτοί στο κοινωνικό σύνολο, τους οδηγούν στο να χάνουν κάθε επαφή με τον πραγματικό τους εαυτό και τους εγκλωβίζουν μέσα σε μύθους που οι ίδιοι πλάθουν για τον εαυτό τους. Ο μύθος του πετυχημένου επαγγελματία με την οικονομική άνεση, που είναι γεμάτος αυτοπεποίθηση και δύναμη, κρύβει συχνά τη δυστυχία, το κενό και τη συναισθηματική ανασφάλεια που νιώθει και δεν τολμά να εκφράσει. Η 'μεταμφίεση' σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα, καταπνίγει τις ανάγκες του και τον αλλοτριώνει. Μιλάμε πια για έναν νευρωσικό άνθρωπο που δεν μπορεί να δημιουργήσει σχέσεις και να επικοινωνήσει με άλλους ανθρώπους, που δεν μπορεί να γελάσει και να χαρεί, που ζει στη μοναξιά και οδεύει προς την κατάθλιψη.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αποκριάτικες μεταμφιέσεις μπορούν να παίξουν ψυχοθεραπευτικό ρόλο στους ανθρώπους, βοηθώντας τους να αποκαλύψουν φόβους και ανασφάλειες που καταπιέζουν στην καθημερινότητά τους. Ο ενήλικας, προκειμένου να διατηρήσει μια σταθερότητα ανάμεσα στη συμπεριφορά του, τα συναισθήματά του και τις σκέψεις του, αναπτύσσει μηχανισμούς άμυνας που τον βοηθούν να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της ζωής και να διαχειριστεί το άγχος του. Χρειάζεται όμως και να χαλαρώσει, να αφήσει ελεύθερο τον εαυτό του, να επιστρέψει δηλαδή για λίγο στην παιδική ηλικία. Οι αποκριάτικες μεταμφιέσεις βοηθούν αποτελεσματικά σε αυτή τη χαλάρωση επιτρέποντας στον ενήλικα να κάνει τη μικρή 'επανάστασή του'!